

МУЗЕЙНИЙ ТУРИЗМ В АСПЕКТІ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В МЕЖАХ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО ПРИДНІСТЕР'Я

У статті на прикладі п'яти музеїв простежено та проаналізовано стан музейного туризму в межах Тернопільського Придністер'я. Цей вид туризму належить до перспективних в аспекті розвитку туристичного потенціалу краю. Встановлено, що туристична привабливість території формується значною мірою за наявності історико-культурних туристичних ресурсів.

Ключові слова: музейний туризм, історико-культурні ресурси, Тернопільське Придністер'я, туристичний потенціал, архітектурно-історичні пам'ятки.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Надзвичайно актуальним сьогодні є суспільно-географічне вивчення та детальний аналіз рекреаційно-туристичного потенціалу на рівні кожного конкретного напрямку в межах певних перспективних територій. Однією з таких перспективних територій є південь Тернопільської області, тобто Тернопільське Придністер'я, що окреслене в адміністративних межах Монастириського, Буцацького, Заліщицького та Борщівського районів.

Тернопільське Придністер'я характеризується наявністю великої кількості туристичних пам'яток, у тому числі історико-культурних. Загалом за часткою історико-культурного спадку на Тернопільщину припадає 10,4% від загальної кількості найвідоміших архітектурно-історичних туристичних ресурсів в Україні [1, с. 55]. Це – пам'ятки історії і культури, створені людиною, які становлять пізнавальний інтерес і можуть бути використані в туристичній галузі. До них насамперед належать архітектурно-історичні пам'ятки, археологічні, мистецькі, етнографічні об'єкти, пам'ятки фольклору і народної творчості тощо. Всі вони різною мірою представлені в межах території Тернопільського Придністер'я. Багатий південь краю і на об'єкти, пов'язані з народженням або перебуванням тут відомих людей, діячів культури та мистецтва, серед яких етнограф, фольклорист, літературознавець, перекладач і громадський діяч Володимир Гнатюк, славетний скульптор, представник пізнього бароко і рококо Іван-Георгій Пінзель, письменники, громадсько-політичні та культурно-освітні діячі Осип Маковей і Олена Кисілевська, художник зі світовим ім'ям, графік, кераміст Яків Гніздовський та ін.

Мета дослідження. Мета запропонованої статті полягає в тому, щоб простежити стан музейного туризму в межах території Тернопільського Придністер'я і окреслити подальші перспективи його розвитку, зокрема в аспекті формування туристичних маршрутів та туристичної привабливості краю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Багато вчених подають різні типології туризму, проте музейний туризм виділяється в них непослідовно. Здебільшого його розглядають у межах культурно-пізнавального, специфіка якого полягає у використанні туристського потенціалу музеїв і територій, які до них прилягають (С. Кузик, І. Зорін, Н. Крачило, О. Заставецька, О. Мельник, Л. Мацкевич). При цьому науковці виходять із того, що історико-культурні об'єкти можуть бути визначальними у формуванні попиту на туристичні ресурси і впливати на отримання значних доходів. Це дає змогу вміло використовувати їх на ринку туристичних послуг [1, с. 136].

Виклад основного матеріалу. Співпраця музеїв і туризму ґрунтується на формуванні системи історико-культурних і природних територій. Розвиток цих територій забезпечується акумульованою в музеях історико-культурною спадщиною, що виступає вагомим чинником соціокультурного і туристського розвитку окремих регіонів. Перед організаторами музейного туризму стоїть ряд важливих завдань: визначення туристської спеціалізації музеїв і формування постійних туристських потоків у них, складання відповідних маршрутів, формування пакету рекламної продукції, пошук нових джерел фінансування та ін. [3, с. 114].

Зрозуміло, що музейний туризм є одною із складових, проте часто досить ваговою, в межах певних турів або маршрутів, а в деяких містах чи регіонах відвідування музеїв є чи не основними атракціями, наприклад: музей Лувр у Парижі, Британський музей у Лондоні, музей Ермітаж у Санкт-Петербурзі.

На жаль, на сучасному етапі розвитку музейної справи в Україні є ряд проблем, що не дають повноцінно розвиватися ні музеям, ні музейному туризму. Серед основних: недостатня промоція музею чи музейної кімнати та їх фондів у засобах масової інформації та в потенційних туристів, брак елементарної інфраструктури поруч з об'єктом, постійне недофінансування тощо, що нерідко призводить і

до втрати цінних експонатів та "забутості" музеїв. Все це зумовлює актуальність окресленої теми, пояснює наш інтерес до неї.

Незважаючи на вказані проблеми, музейна справа, як і музейний туризм, що є невід'ємною складовою розвитку території, все-таки помітно розвинуті на півдні Тернопільської області. Крім того, що цей регіон характеризується привабливими природними ресурсами, він поєднав у собі території двох давніх українських етнічних земель Поділля і Галичини, що й породило неповторний етнокультурний колорит Тернопільського Придністер'я, величезне розмаїття побутових та обрядових традицій, багатий фольклор, унікальні народні промисли, які різною мірою впливають і на формування історико-культурних туристичних ресурсів.

Специфіку музейного туризму визначає те, що його репрезентують, за типологією С. Кузика, різні групи і підгрупи історико-культурних об'єктів, які науковець кваліфікує як музейні. Так, в окрему групу він виділяє пам'ятки музейної культури (індивідуальні музейні експозиції, відомчі музеї пам'яток матеріальної культури, етнографічні музеї, музеї народної архітектури та побуту), в межах інших об'єктів розглядає меморіальні музеї, пам'ятки архітектури та оборонного будівництва з музейними експозиціями, музеї під відкритим небом та деякі інші [1, с. 139-142]. Всі вони можуть активно використовуватися для організації екскурсійного туризму – подорожей із пізнавальною метою. Це найбільш поширена форма туризму, якою займаються сучасні вітчизняні туристичні фірми. Бажання громадян України ознайомитися з історичними, культурними, природними та іншими пам'ятками різних регіонів України та за кордоном, задовольняється великою кількістю пропозицій туристичних підприємств (фірм, організацій).

Місцеві духовні скарбниці (музеї) на території Тернопільського Придністер'я засвідчують розмаїття відповідних історико-культурних об'єктів. Тут є історико-краєзнавчі музеї (м. Борщів, м. Бучач, м. Заліщики, смт. Монастирська), меморіальні, присвячені видатним діячам української культури, як-от В. Гнатюку (с. Велеснів, Монастирський район), Я. Гніздовському (с. Пилипче, Борщівський район), О. Маковею (м. Заліщики), О. Кисілевській (сmt. Монастирська), етнографічні – лемківської культури (сmt. Монастирська), фольклорні – народного хору (с. Добрівляни, Заліщицький район), історії населених пунктів

(сmt. Коропець, сmt. Товсте), археологічний у печері Вертеба, який є чи не єдиним у світі музеєм у печері, а також кілька музейних кімнат.

У межах нашого дослідження детальніше розглянемо їх саме в аспекті відповідних краєзнавчо-пізнавальних турів. Зокрема, зупинимось на п'яти тематично різних музеях Тернопільського Придністер'я.

Важливим осередком історико-культурної спадщини Тернопільського Поділля є Борщівський обласний комунальний краєзнавчий музей. Заснований він у 1976 р., а з 2003 р. отримав статус обласного комунального краєзнавчого музею. Фондова збірка його становить більше 13 тис. експонатів. Експозиція музею розміщена в залах колишнього "Народного Дому". Музей складається з таких структурних підрозділів, як історико-краєзнавчий музей, музей Т.Г. Шевченка з картинною галереєю та печера-музей трипільської культури Вертеба.

В експозиції історико-краєзнавчого відділення музею широко представлені етнографічні матеріали регіону, а саме колекція Борщівської чорної вишитої сорочки та зразки народного лемківського одягу (музейні експозиції, побудовані на основі зібраних зразків народних умільців). Експозиція музею вміщує археологічну, етнографічну, мистецьку, нумізматичну колекції та ін. Оригінальними експонатами представлені події I та II Світових війн.

Музей Т.Г. Шевченка дає змогу туристам краще пізнати життя та спадщину Великого Кобзаря.

Печера-музей трипільської культури Вертеба знаходиться в однойменній печері, яка розташована за 2 км на північний захід від села Більче-Золоте. Він поєднав у собі музеї археології й трипільської культури та музей епохи неоліту. За кількістю і багатством знахідок предметів матеріальної культури різних епох Вертеба не має рівних серед інших печер світу. Сучасні дослідження печери Вертеба підтверджують думку польських археологів другої половини XIX ст. Г. Оссовського та А. Кіркора, а також українських вчених 20-30-х років XX ст. Ю. Полянського, Л. Чикаленка, О. Кандиби стосовно використання цих підземель як святилища уже в неоліті [2]. Екскурсійний електрифікований маршрут з оглядом археологічних розкопок, пам'яток історії, яким тисячі років, кількох діорам становить півтора кілометра.

Отже, Борщівський краєзнавчий музей та

його унікальні структурні підрозділи можна вважати важливим об'єктом туристського потенціалу, оскільки він є частим місцем відвідування туристів. Це пов'язано насамперед із тим, що через Борщівський район пролягає чимало спелеологічних маршрутів та турів вихідного дня. Декілька раз на рік тут проходять фестивалі дійства на зразок "У Борщівському краю цвітуть вишиванки", "Борщ'їв", "Горошівська Маланка".

Наступним важливим просвітницьким та науково-дослідним центром Тернопільського Придністер'я є Заліщицький районний комунальний краєзнавчий музей. В основному фонді музею зберігається більше 16 тис. експонатів, діють експозиції: "ОУН-УПА – борці за волю України", "Християнські святині на Заліщанщині", "Михайло Гайворонський – сурмач війська січового", "Осип Маковей. Шляхами життя", "Кошилівці-Обоз – всесвітньовідома пам'ятка археології". Також у музеї можна знайти унікальні польські документи та укази міжвоєнного періоду.

За інформацією комунального підприємства Тернопільської обласної ради "Тернопільський обласний інформаційно-туристичний краєзнавчий центр", Залішки щороку відвідує більше 30 тис. туристів, переважна більшість з яких це рафтери, що беруть участь у сплавах річкою Дністер, а Залішки обирають місцем тимчасового пристанища, нічлігу або й закінчення свого водного маршруту. На жаль, музей, який є унікальним місцем ознайомлення з історією та традиціями краю, відвідує близько тисячі туристів у рік [6]. Основною проблемою такої порівняно невисокої відвідуваності є низька поінформованість потенційних туристів про музей та його фонди.

До пам'яток музейної культури належить і Бучацький районний краєзнавчий музей. У його основному і науково-допоміжному фондах зберігається близько 4 тис. експонатів. У музеї представлені експозиції етнографічного характеру, зокрема зразки українського національного вбрання Бучацького краю, фотоматеріали про історію Бучача та його околиць початку ХХ ст., про пам'ятку архітектури ХVIII ст. – Бучацьку ратушу та її авторів – архітектора Бернарда Меретина і скульптора Івана-Георгія Пінзеля.

В експозиції розділу нумізматики – грошові знаки часів Австро-Угорщини, Польщі, Російської імперії, Радянського Союзу і гітлерівської окупації. Археологічна експозиція багата на пам'ятки часів трипільської культури,

що знайдені в урочищі "Федір" (м. Бучач).

У фондах музею зберігаються фотографії, рукописи, подяки, ордени, медалі, історичні матеріали II Світової війни, архівні матеріали про події голокосту над євреями, інформаційно-агітаційні матеріали ОУН-УПА, а також ті, що розповідають про відомих людей Бучаччини. Разом усе це засвідчує, що Бучацький районний краєзнавчий музей відіграє важливу роль у формуванні світогляду народу і повною мірою може формувати історико-культурний туристичний потенціал цього краю.

Ще одним важливим музеєм Тернопільського Придністер'я є Монастирський обласний комунальний музей лемківської культури і побуту. Починаючи з 1994 р., активістами товариства лемків Тернопільщини проводився збір серед краян предметів побуту, народних костюмів, церковних книг, ікон і господарського реманенту для створення цього музею. У листопаді 1996 р. було офіційно відкрито музей, в якому налічувалося близько 500 експонатів. Зараз у музеї виставлено понад 1,5 тис. предметів, а його фонди постійно поповнюються [6].

Музей лемківської культури і побуту в Монастирській є одним із небагатьох етнографічних музеїв в Україні. Його щороку відвідують тисячі туристів як з України, так із-за кордону. Проте основний туристичний потік припадає здебільшого на дні щорічного Всеукраїнського фестивалю "Дзвони Лемківщини", який влітку збирає десятки тисяч лемків з усього світу.

Окремий тематичний напрямок у музейному туризмі репрезентують музеї та музейні кімнати, присвячені відомим людям, діячам культури та мистецтва, які народилися або проживали на території Тернопільської області. У Придністер'ї одним із таких є музей Володимира Гнатюка — обласний комунальний етнографічно-меморіальний музей у с. Велеснів Монастирського р-ну, заснований з ініціативи і за участі О. Черемшинського в 1969 р.

Музей розміщений у спеціально збудованому будинку. У збиранні матеріалів та експонатів активну участь брали І. Герета, Б. Ельгорт, інші наукові працівники Тернопільського обласного краєзнавчого музею. Співпрацювали з організаторами музею М. Мушинка, Ф. Главачек, І. Коцюбинська, дочка В.Гнатюка О. Піснячевська та інші.

Сьогодні у фондах – понад 7 тис. експонатів, представлених у 8 музейних кімнатах. Загалом туристам представлено: матеріали про

життя і наукову діяльність Володимира Гнатюка (речі, світлини, альбоми, книги з автографами вченого, предмети, які він зібрав під час експедицій). У кімнатах музею відтворені – "Вітальня сім'ї В. Гнатюка", "Робочий кабінет В. Гнатюка", де зберігаються особисті речі вченого та членів його сім'ї, рукописи і листи В. Гнатюка, спогади про нього, видання праць вченого, книги з його бібліотеки тощо. Одна з кімнат – фондова та виставкова. Тут розміщені такі постійні виставки, як "Сива давнина Велеснева" та "Велеснів крізь віки", а також тимчасові тематичні виставки. Перед входом у музей до уваги відвідувачів – погруддя В. Гнатюка (1971 р., скульптор Л. Біганич, архітектор В. Блюсюк). Музей Володимира Гнатюка популярний насамперед як об'єкт планового (організованого) туризму для молоді, передусім з огляду на те, що іменем славетного земляка в області названо навчальні заклади, серед яких, зокрема, і Тернопільський національний педагогічний університет.

Чимало в Тернопільському Придністер'ї історико-культурних пам'яток, представлених пам'ятниками, скульптурами, меморіальними дошками, пам'ятними знаками, парками та под., які часто розміщені на території того чи іншого музейного комплексу, наприклад, пам'ятник В. Гнатюку, скульптури І.-Г. Пінзеля в Бучацькому районному краєзнавчому музеї, пам'ятна дошка О. Маковою тощо.

Зрозуміло, що порівняно велика кількість пам'яток історії та культури, як у Тернопільському Придністер'ї, ще не дає уявлення про рівень їхньої пізнавальної діяльності й привабливості та придатності для організації пізнавальних рекреаційних занять або введення у відповідні туристичні маршрути. Тому

вчені запропонували декілька підходів до оцінювання їх рекреаційно-туристичної значущості, наприклад: за щільністю пам'яток (В. Мацола), за рівнем організації об'єктів для показу та місцем знаходження туриста стосовно об'єкта огляду (Н. Полінова), а також зважаючи на вартісну оцінку природних туристичних ресурсів. Все це дасть змогу визначити пізнавальний потенціал певної місцевості (території, регіону) і сприятиме ефективному функціонуванню та прибутковості туризму. Щодо Тернопільського Придністер'я, то воно відповідає всім цим критеріям, що й підтверджує проаналізований матеріал.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Загалом у всіх розглянутих випадках маємо приклад того, як туристична привабливість території значною мірою формується саме за наявності історико-культурних туристичних ресурсів. Проведений аналіз засвідчив, що в Тернопільському Придністер'ї є всі передумови для розвитку музейного туризму, а музейна справа є невід'ємною складовою розвитку території. Як складник культурно-пізнавального, музейний туризм пов'язаний передусім із задоволенням потреб у пізнанні звичаїв, побуту народу, а разом із сплавами Дністром, замковим та спелеотуризмом, а також багатьма іншими, він може стати невід'ємною складовою розвитку туристичної галузі півдня Тернопільської області. Дослідження різних видів туризму з метою забезпечення їх оптимального туристично-рекреаційного навантаження і збереження туристичних ресурсів та отримання відповідного соціально-економічного ефекту належать до перспективних у сучасній науковій парадигмі.

Література:

1. Кузик С. Теоретичні проблеми туризму: суспільно-географічний підхід : монографія/ С.Кузик. – Львів : ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 253 с.
2. Мацкевич Л. Історія досліджень і використання печер Тернопільщини / Л.Мацкевич // Археологія Тернопільщини. – Тернопіль : Джура, 2003.
3. Сучасні різновиди туризму : навч. посіб. / М. П. Кляп, Ф. Ф. Шандор. – К. : Знання, 2011. – 334 с.
4. Тернопільський енциклопедичний словник. – Тернопіль : видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2004 – 2010.
5. Щавінський В.Р. Дністровський каньйон – перспективний рекреаційний регіон України / В.Р.Щавінський // Дністровський каньйон – унікальна територія туризму: Матеріали Міжн. наук.-практ. конф. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. – С. 42-43.
6. Інформаційно-туристичний портал Тернопілля. – Режим доступу : [http : // www.ternotravel@ukr.net](http://www.ternotravel@ukr.net). Розділ печери.

Резюме:

Андрей Вильчинський. МУЗЕЙНИЙ ТУРИЗМ В АСПЕКТЕ РАЗВИТИЯ ТУРИСТИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА В ПРЕДЕЛАХ ТЕРНОПОЛЬСКОГО ПРИДНЕСТЕРЬЯ

В статье на примере пяти музеев прослежено и проанализировано состояние музейного туризма в пределах Тернопольского Приднестерья. Этот вид туризма относится к перспективным в аспекте развития туристического потенциала региона. Установлено, что туристическая привлекательность территории формируется в значительной мере при наличии историко-культурных туристических ресурсов.

Ключевые слова: музейный туризм, историко-культурные ресурсы, Тернопольское Приднестерье, туристический потенциал, архитектурно-исторические памятники.

Summary:

Andrii Vilchynskiy. MUSEUM TOURISM IN THE ASPECT OF TOURISM POTENTIAL ON THE AREA OF TERNOPIL PRYDNISTERYA

A museum tourism on the area of Ternopil Prydnisterya is traced and analyzed in the article on example of five museums. This kind of tourism is one of the promising kinds of tourism in the aspect of tourist potential of the region. It is found, that tourist attraction of the area is formed largely by the availability of historical and cultural tourism resources.

Keywords: museum tourism, historic and cultural resources, Ternopil Prydnisteria, tourism potential, architectural and historical monuments.

Рецензент: проф. Заставецька О.В.

Надійшла 18.01.2012р.